

ੴ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰ

74

ਭਰਮ

ਮਾਪਵੇ ਕਿਆ ਕਰੀਐ ਭ੍ਰਮੁ ਐਸਾ॥
ਜੈਸਾ ਮਾਨੀਐ ਹੋਇ ਨ ਤੈਸਾ ॥

ਭਾਗ - ੭
‘ਖੜੀ’

ਭਰਮ

ਭਾਗ-7

ਇਲਾਹੀ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ 'ਦੂਜੇ-ਦੋਏਂ' (daulity) ਦੇ ਅਟੱਲ ਅਸੂਲ ਅਨੁਸਾਰ, ਹਰ ਇੱਕ ਗੱਲ ਦਾ 'ਜੋੜ' ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਹਾ ਕਿ —

ਸੁਖ	—	ਦੁਖ
ਸਰਦੀ	—	ਗਰਮੀ
ਚੰਗਾ	—	ਮਾੜਾ
ਊਚ	—	ਨੀਚ
ਪੁੰਨ	—	ਪਾਪ
ਪਿਆਰ	—	ਘਰਨਾ
ਗੁਣ	—	ਅਉਗੁਣ
ਜੀਵਨ	—	ਮੌਤ
ਸੁਰਗ	—	ਨਰਕ
ਦਿਨ	—	ਰਾਤ
ਚਾਨਣ	—	ਹਨੇਰਾ
ਠੰਡਾ	—	ਤੱਤਾ
ਦੇਵਤੇ	—	ਦੈਤ
ਪਰਮਾਤਮਾ	—	ਮਾਇਆ, ਆਦਿ।

ਜਿੱਥੇ— ਸਾਡੀ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੁਆਰਾ, ਨਵੀਨ ਵਿੱਚਿਆ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ —

ਸੁਖ, ਆਰਾਮ, ਡੋਗ, ਵਿਲਾਸ, ਮਨੋਰੰਜਨ, ਦਿਮਾਰੀ ਫਿਲਾਸਫੀ, ਖਿਆਲੀ ਉਡਾਰੀਆਂ, ਧਾਰਮਿਕ ਗਿਆਨ, ਨਵੀਨ ਸਭਿਅਤਾ

ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਟੀਸੀ ਤਾਈ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋ ਚੁਕੀਆਂ ਹਨ, ਉਥੇ-ਦੂਜੈਗੀ ਦੇ ਅਸੂਲ ਅਨੁਸਾਰ, ਉਪਰ ਲਿਖੇ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਐਨ ਉਲਟ,

ਉਸੇ ਮਿਕਦਾਰ ਵਿਚ ਅਤੇ ਤੀਖਣਤਾ ਨਾਲ, ਜਗਤ ਵਿਚ —

ਦੁੱਖ, ਕਲੋਸ਼, ਈਰਖਾ, ਦਵੈਤ, ਵੈਰ, ਵਿਰੋਧ, ਫਰੇਬ, ਬੁਦਗਰਜੀ, ਕੁਲਝਣਾ, ਅਸ਼ਾਂਤੀ ਆਦਿ, ਅਉਗਣਾਂ ਦਾ ਵਰਤ-ਵਰਤਾਰਾ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ।

‘ਜੋ ਮੈ ਕੀਆ ਸੋ ਮੈ ਪਾਇਆ ਦੋਸ੍ਤੁ ਨ ਦੀਜੈ ਅਵਰ ਜਨਾਂ’ ਦੇ ਅਟੱਲ ਅਸੂਲ ਅਨੁਸਾਰ, ਸਾਡੇ ਖਿਆਲਾਂ, ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸਾਨੂੰ ਅਵੱਸ਼ ਭੁਗਤਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤ੍ਰੈ-ਗੁਣੀ ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਅੰਦਰ ‘ਸੁਖ ਦੇ ਨਾਲ-ਦੁੱਖ’ ਇਉਂ ਚੰਬੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ‘ਚਾਨਣ ਪਿੱਛੇ ਹਨੇਰਾ’ ਅਤੇ ‘ਜੀਵਨ ਪਿੱਛੇ ਮੌਤ’।

ਇਸ ਲਈ ਜਦ ਅਸੀਂ ‘ਸੁਖ’ ਦੇ ਸਾਧਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਲੁਕੇ ਹੋਏ ‘ਦੁੱਖ’ ਲਈ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਤਿਆਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਜਤਨ ਬਹੁਤ ਸੁਖ ਕੇ ਕੀਏ ਦੁੱਖ ਕੋ ਕੀਓ ਨ ਕੋਇ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੪੨੮)

ਜਨਮੰ ਤ ਮਰਣੰ ਹਰਖੰ ਤ ਸੋਰੀ ਭੋਰੀ ਤ ਰੋਰੀ ॥

ਊਚੰ ਤ ਨੀਚੰ ਨਾਦਾ ਸੁ ਮੂਚੰ ॥

ਰਾਜੰ ਤ ਮਾਨੰ ਅਭਿਮਾਨੰ ਤ ਹੀਨੰ ॥

ਪ੍ਰਵਿਗਤਿ ਮਾਰਗੰ ਵਰਤੰਤਿ ਬਿਨਾਸਨੰ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੩੫੪-ਪ੫)

ਜੇਤੇ ਰਸ ਸਰੀਰ ਕੇ ਤੇਤੇ ਲਗਹਿ ਦੁੱਖ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੨੮੭)

ਨਾਨਕ ਬੋਲਣੁ ਝਖਣਾ ਦੁੱਖ ਛਡਿ ਮੰਗੀਅਹਿ ਸੁਖ ॥

ਸੁਖ ਦੁੱਖ ਦੁਇ ਦਰਿ ਕਪੜੇ ਪਹਿਰਹਿ ਜਾਇ ਮਨੁਖ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੪੯)

ਜਿਸ ਸੁਖ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਤਨੀ ਵਿੱਦਿਆ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਘਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਉਸੇ ਸੁਖ ਦੇ ਪਿੱਛੋਕੜ ਵਿਚ ਛੁਪੇ ਹੋਏ ‘ਦੁੱਖ’ ਦਾ ਆਉਣਾ ਭੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।

ਦੂਜੇ ਲਫਜਾਂ ਵਿਚ, ਇਹ ਮਾਇਕੀ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸੁਖ ‘ਬਿਰਛ ਦੀ ਛਾਇਆ’ ਜਾਂ ‘ਬੱਦਲ’ ਵਾਂਗ ਆਰਜੀ ਤੇ —

‘ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵਾ’ ਹੀ ਹੈ।

ਬਿਰਖ ਕੀ ਛਾਇਆ ਸਿਉ ਰੰਗੁ ਲਾਵੈ ॥

ਓਹ ਬਿਨਸੈ ਉਹੁ ਮਨਿ ਪਛਤਾਵੈ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੬੮)

ਬਾਰੂ ਭੀਤਿ ਬਨਾਈ ਰਚਿ ਪਚਿ ਰਹਤ ਨਹੀਂ ਦਿਨ ਚਾਰਿ ॥

ਤੈਸੇ ਹੀ ਇਹ ਸੁਖ ਮਾਇਆ ਕੇ ਉਰਝਿਓ ਕਹਾ ਗਵਾਰ ॥

(ਪੰਨਾ-੬੩੩)

ਮੇਘ ਕੀ ਛਾਇਆ ਜੈਸੇ ਬਰਤਨਹਾਰ ॥

ਤੈਸੋ ਪਰਪੰਚੁ ਮੋਹ ਬਿਕਾਰ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੧੪੫)

ਜੇਕਰ ਹਰ ਮਾਇਕੀ ਸੁਖ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਦੁੱਖ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਤਾਂ ਐਸੇ ਆਰਜ਼ੀ ਸੁਖ ਦੀ
‘ਲਾਲਸਾ’ ਭੀ —

‘ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵਾ’ ਹੀ ਹੈ ।

ਸੁਖ ਕਉ ਮਾਰੈ ਸਭੁ ਕੋ ਦੁਖ ਨ ਮਾਰੈ ਕੋਇ ॥

ਸੁਖੈ ਕਉ ਦੁਖੁ ਅਗਲਾ ਮਨਮੁਖਿ ਬੁਝਿ ਨ ਹੋਇ ॥

(ਪੰਨਾ-੫੭)

ਸੁਖ ਮਾਂਗਤ ਦੁਖੁ ਆਗਲ ਹੋਇ ॥

ਸਗਲ ਵਿਕਾਰੀ ਹਾਰੁ ਪਰੋਇ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੨੨)

ਸੁਖ ਮਾਂਗਤ ਦੁਖੁ ਆਰੈ ਆਵੈ ॥

ਸੋ ਸੁਖੁ ਹਮਹੁ ਨ ਮਾਂਗਿਆ ਭਾਵੈ ॥

(ਪੰਨਾ-੩੩੦)

ਤ੍ਰੈ-ਗੁਣੀ ਮਾਇਕੀ ਸਰੀਰਕ, ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਦਿਮਾਰੀ ‘ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ’ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦਾ
‘ਸਾਧਨ’ ਸਮਝਣਾ ਭੀ ਸਾਡਾ —

‘ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖਾ’ ਹੀ ਹੈ।

ਜੇਕਰ ਸਾਡੀਆਂ ਸਰੀਰਕ, ਦਿਮਾਰੀ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸਦੀਵੀ ਅਤੇ
ਸੱਚੇ ਸੁਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਸਾਡੀਆਂ —

ਊੱਚੀਆਂ ਵਿਦਿਅਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ

ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਗਿਆਨ

ਤੀਖਣ ਬੁੱਧੀ

ਨਵੀਨ ਸਭਿਆਤਾ

ਨਾਲ ਹੁਣ ਤਾਂਦੀ ਸਮੁੱਚਾ ਸੰਸਾਰ — ਦੈਵੀ ‘ਸੁਰਗ’ ਬਣਿਆ ਹੁੰਦਾ, ਜਿਥੇ ‘ਦੁੱਖ-ਕਲੇਸ਼’
ਊੱਕਾ ਹੀ ਨਾ ਰਹਿੰਦਾ।

ਪਰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਜਾਹਰ ਹੈ ਕਿ ਉੱਪਰ ਦੱਸੀਆਂ ਬੇਅੰਤ ਦਿਮਾਰੀ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸਾਧਨਾਂਵਾਂ
ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਸਮੁੱਚੀ ‘ਇਨਸਾਨੀਅਤ’ ਦਿਨ-ਬ-ਦਿਨ ਨਿੱਘਰਦੀ ਅਤੇ
ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ‘ਅਉਗਣ’, ਘਟਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਵਧਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਸ
ਕਾਰਣ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ :—

ਵੈਰ, ਵਿਰੋਧ, ਈਰਖਾ, ਰਿਸ਼ਵਤ, ਬੇਈਮਾਨੀ, ਧੋਖੇਬਾਜ਼ੀ, ਸਾਜ਼ਾ, ਕੁਲਝਣਾ,
ਨਿੰਦਾ, ਚੁਗਲੀ, ਝੂਠ, ਫਰੇਬ, ਮੁਦਗਰਜ਼ੀ, ਦੁੱਖ, ਕਲੇਸ਼, ਅਸ਼ਾਂਤੀ, ਡਰ, ਚਿੰਤਾ, ਦਵੈਤ,
ਬਦਲੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ, ਤਅਸਬ, ਜੁਲਮ, ਲੜਾਈ, ਝਗੜੇ, ਧੜੇਬਾਜ਼ੀ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਘਾਤ,

ਖੋਹਾ-ਖਾਹੀ, ਕਾਮ, ਕੌਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਅਹੰਕਾਰ, ਤਿਸ਼ਨਾ, ਮੈਂ-ਮੇਰੀ, ਆਦਿ, ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਅਤੇ ਵਰਤ-ਵਰਤਾਰਾ ‘ਜੋਰ’ ਤੇ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੈ।

ਸਾਡੀ ਸਰੀਰਕ ‘ਸਿਹਤ’ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ‘ਕੁਸ਼ਲਤਾ’ ਦਾ ਭੀ ਏਹੋ ਹਾਲ ਹੈ।

ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਸਾਡੀ ਚਕਿਤਸਾ ਵਿਗਿਆਨ (medical science) ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸਰੀਰਕ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਵੀ ਵੱਧ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਾਨਸਿਕ ਬੀਮਾਰੀਆਂ (mental diseases) ਦਾ ਵਾਧਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਾਰਣ —

ਬਲੱਡ ਪਰੈਸ਼ਰ (blood pressure)

ਮਾਨਸਿਕ ਤਨਾਓ (nervous tension)

ਨਸਾਂ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ (neurasthenia)

ਦਿਮਾਗੀ ਦੌਰਾ (hysteria)

ਮਿਰਗੀ (epilepsy)

ਨਸਾਂ ਦਾ ਰੋਗ (nervous ailments)

ਪਾਗਲ ਪਣ (insanity)

ਆਦਿ, ਅਤਿ ਮੋਹਲਕ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਵੀ ਵੱਧ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

“ਮਰਜ਼ ਬੜ੍ਹਤੀ ਗਈ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਦਵਾ ਕੀ”

ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵਿੱਦਿਆ ਅਥਵਾ ਵਿਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਨੀ ਜਾਂ ਵਿਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਤੋਂ ਲਾਹਾ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ — ਪਰ ਨਿਰੀਆਂ ਪੁਰੀਆਂ ਦਿਮਾਗੀ, ਵਿੱਦਿਅਕ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਦੀਵੀ ਸੁਖ ਦਾ ਨਿਰੋਲ ਤੇ ਕੇਵਲ ਸਾਧਨ ਸਮਝ ਕੇ ਇਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਗਲਤਾਨ ਅਤੇ ਮਸਤ ਰਹਿਣਾ ਸਾਡੀ ਵਡੀ ‘ਭੁਲ’ ਹੈ ਅਤੇ —

‘ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖਾ’ ਹੈ ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸੱਚੇ-ਸੁੱਚੇ, ਸਦੀਵੀ, ਅਟੱਲ ਸੁਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਇਕੋ-ਇਕ ਸਾਧਨ ਕੇਵਲ ਆਤਮਿਕ ‘ਤੱਤ-ਗਿਆਨ’ ਅਥਵਾ ‘ਨਾਮ’ ਅਥਵਾ ‘ਪੜ੍ਹੁ ਸ਼ਰਣ’ ਹੀ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ —

ਸਰਬ ਸੁਖਾ ਨਿਧਿ ਚਰਣ ਹਰਿ ਭਉਜਲੁ ਬਿਖਮੁ ਤਰੇ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੩੬)

ਸਰਬ ਸੁਖਾ ਕਾ ਦਾਤਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਤਾ ਕੀ ਸਰਨੀ ਪਾਈਐ॥

(ਪੰਨਾ-੬੩੦)

ਜਉ ਸੁਖ ਕਉ ਚਾਹੈ ਸਦਾ ਸਰਨਿ ਰਾਮ ਕੀ ਲੇਹ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੪੨੨)

ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਸਰਣਿ ਸਗਲ ਭੈ ਲਾਖੇ

ਦੁਖ ਬਿਨਸੇ ਸੁਖ ਪਾਇਆ ॥

(ਪੰਨਾ-੬੧੫)

ਨਾਮੁ ਧਿਆਵੈ ਸਰਬ ਫਲ ਪਾਵੈ ਸੋ ਜਨੁ ਸੁਖੀਆ ਹੂਆ॥ (ਪੰਨਾ-੪੦੨)

ਸਰਬ ਖੇਮ ਕਲਿਆਣ ਨਿਧਿ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਜਪਿ ਸਾਰੁ ॥ (ਪੰਨਾ-੨੯੨)

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ — ਸੁਰਜ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਆਉਣ ਤੇ 'ਹਨੇਰ' ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਉਪਜੇ ਸਾਰੇ 'ਦੁੱਖ-ਕਲੇਸ਼', 'ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖੇ' ਆਪੇ ਛਾਈਂ-ਮਾਈਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ — ਕੱਢਣ ਦੀ ਖੇਚਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ।

ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ — ਮਨ ਦੇ ਅੰਦਰ 'ਆਤਮ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਅਥਵਾ 'ਨਾਮ' ਉਦੇ ਹੋਣ ਤੇ ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਮਾਨਸਿਕ 'ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖੇ' ਆਪੁੰ-ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਇ 'ਉੱਡ-ਪੁੱਡ' ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਪਰ ਸਾਡੀ ਤੀਖਣ ਬੁੱਧੀ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਚੁੰਧਿਆਇਆ ਹੋਇਆ 'ਮਨ' ਇਹਨਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸੱਚੇ-ਸੁੱਚੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਜਾਂ ਉਪਰੋਕਤਾ ਜਿਹੇ ਮਨ ਨਾਲ ਹੀ 'ਹਾਮੀ' ਭਰ ਛੱਡਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ 'ਮਚਲਾ' ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਸਾਡੇ ਮਨ ਦੀ ਇਹ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਹੀ ਮਾਨਸਿਕ 'ਭਰਮਗੜ੍ਹ' ਦੇ ਅੰਧਕਾਰ ਦਾ —

'ਭਰਮ ਭੁਲੇਖਾ' ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਤਮਿਕ 'ਤਤ-ਗਿਆਨ' ਅਥਵਾ 'ਨਾਮ' ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਤ੍ਰੈ-ਗੁਣੀ ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਦੇ 'ਹਉਂ-ਧਾਰੀ' —

ਖਿਆਲ, ਸੋਚਣੀ, ਗੀਝਾਂ, ਚਾਓ, ਨਿਸਚੇ, ਸ਼ਰਧਾ, ਭਾਵਨੀ, ਮੋਹ, ਪ੍ਰੀਤ, ਪਿਆਰ, ਵਰਤਾਵਾ, ਵਿੱਦਿਆ, ਵਿਗਿਆਨ, ਕਰਮ, ਧਰਮ, ਕਿਆ, ਪ੍ਰਚਾਰ, ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ, ਵਡਪੁਣਾ, ਜੀਵਨ, ਜੀਵਨ-ਸੇਧ, ਜੰਮਣ, ਮਰਣ ਆਦਿ, ਸਭ ਕੁਝ, 'ਬਿਰਛ ਦੀ ਛਾਇਆ' ਵਾਂਗ —

ਆਰਜੀ, ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਕਾਰਣ, ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਮੁੱਢਚ, ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ ਅੰਧ ਗੁਬਾਰ, ਨਰਕ ਘੋਰ ਕਾ ਦੁਆਰਾ, ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ 'ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵਾ' ਹੀ ਹੈ।

ਸਾਧੇ ਇਹੁ ਜਗੁ ਭਰਮ ਭੁਲਾਨਾ ॥

ਰਾਮ ਨਾਮ ਕਾ ਸਿਮਰਨੁ ਛੋਡਿਆ ਮਾਇਆ ਹਾਥਿ ਬਿਕਾਨਾ ॥ (ਪੰਨਾ-੬੮੪)

ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਤਨੇ —

ਧਰਮਾਂ, ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ, ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ, ਨਵੀਨ ਵਿੱਦਿਆ, ਵਿਗਿਆਨਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਾਨੂੰ ਅਜੇ ਤਾਂਦੀ ਇਸ ਵੱਡੇ 'ਭਰਮ-ਗੜ੍ਹ' ਦੇ ਅੰਧ ਗੁਬਾਰ ਦੇ 'ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖਿਆਂ' ਦਾ —

ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ
 ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਆਇਆ
 ਨਿਸ਼ਚਾ ਨਹੀਂ ਆਇਆ
 ਅਣਜਾਣ ਹਾਂ
 ਬੇਪ੍ਰਵਾਹ ਹਾ ਜਾਂ
 ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਮਰਲੇ ਹੋਏ ਹੋਏ ਹਾਂ !

ਅਸੀਂ ਵਿਦਿਆ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਤੇ ਖੋਜ ਕਰਨੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ
 ਮਾਇਕੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਲਾਭ ਲੈਣਾ ਹੈ, ਪਰ ਨਿਰੀਆਂ-
 ਪੁਰੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਦਿਮਾਰੀ —

ਵਿਦਿਅਕ ਪੜ੍ਹਾਈਆਂ
 ਵਿਗਿਆਨਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ
 ਸਿਆਣਪਾਂ
 ਚਤੁਰਾਈਆਂ
 ਸਰੀਰਕ ਸੁਖ
 ਮਾਨਸਿਕ ਐਸ਼
 ਧਾਰਮਿਕ ਗਿਆਨ
 ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ
 ਦਿਮਾਰੀ-ਫਿਲੋਸਫੀਆਂ
 ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਕਾਮਯਾਬੀਆਂ
 ਨਵੀਨ ਸਭਿਆਤਾ

ਤੁੰ ਹੀ 'ਜੀਵਨ-ਅਧਾਰ' ਅਤੇ 'ਜੀਵਨ-ਮਨੋਰਥ' ਸਮਝ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ 'ਗ੍ਰੇਮ
 ਰਹਿਣਾ' ਹੀ ਸਾਡਾ ਮਾਨਸਿਕ —

'ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵਾ' ਹੈ।

ਚਤੁਰਾਈ ਸਿਆਣਪਾ ਕਿਤੇ ਕਾਮਿ ਨ ਆਈਐ ॥ (ਪੰਨਾ-੩੯੯)

ਕਥਨੀ ਕਹਿ ਭਰਮੁ ਨ ਜਾਈ ॥ (ਪੰਨਾ-੯੫੫)

ਸਭ ਕਥਿ ਕਥਿ ਰਹੀ ਲੁਕਾਈ ॥ (ਪੰਨਾ-੨੨੮)

ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਸਭੁ ਕੋਈ ਰਵੈ ॥ (ਪੰਨਾ-੮੩੧)

ਬਾਂਧਨਿ ਬਾਂਧਿਆ ਸਭੁ ਜਗੁ ਭਰੈ ॥

ਗਿਆਨੁ ਗਿਆਨੁ ਕਥੈ ਸਭੁ ਕੋਈ ॥

ਕਥਿ ਕਥਿ ਬਾਦੁ ਕਰੇ ਦੁਖੁ ਹੋਈ ॥

ਮਨਮੁਖ ਗਿਆਨੁ ਕਬੇ ਨ ਹੋਈ ॥

ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਆਵੈ ਠਉਰ ਨ ਕੋਈ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੦੫੧)

ਵਿਣੁ ਗੁਰ ਸਬਦ ਗਿਆਨੁ ਹੈ ਫਿਕਾ ਆਲਾਉ ।

(ਵਾ.ਭਾ.ਗੁ.੨੨/੧੨)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਇਕੀ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਗਲਤਾਨ ਹੋ ਕੇ ਆਤਮਿਕ 'ਜੀਵਨ ਸੇਧ' ਨੂੰ 'ਭੁੱਲਣਾ' ਹੀ ਸਾਡਾ —

'ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖਾ' ਹੈ ।

ਕਾਮਣਿ ਪਿਰਹੁ ਭੁਲੀ ਜੀਉ ਮਾਇਆ ਮੋਹਿ ਪਿਆਰੇ ॥

ਝੂਠੀ ਝੂਠਿ ਲਗੀ ਜੀਉ ਕੂੜਿ ਮੁਠੀ ਕੂੜਿਆਰੇ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੪੪)

ਰਾਜ ਰੰਗ ਮਾਇਆ ਬਿਸਥਾਰ ॥ ਇਨ ਤੇ ਕਹਹੁ ਕਵਨ ਛੁਟਕਾਰ ॥

ਅਸੁ ਹਸਤੀ ਰਥ ਅਸਵਾਰੀ ॥ ਝੂਠਾ ਢੰਡੁ ਝੂਠੁ ਪਾਸਾਰੀ ॥

ਜਿਨਿ ਦੀਏ ਤਿਸੁ ਬੁਝੈ ਨ ਬਿਗਾਨਾ ॥

ਨਾਮੁ ਬਿਸਾਰਿ ਨਾਨਕ ਪਛੁਤਾਨਾ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੮੮)

ਆਸਾ ਭਰਮ ਬਿਕਾਰ ਮੋਹ ਇਨ ਮਹਿ ਲੋਭਾਨਾ ॥

ਝੂਠੁ ਸਮਗ੍ਰੀ ਮਨਿ ਵਸੀ ਪਾਰਥ੍ਯਮੁ ਨ ਜਾਨਾ ॥

(ਪੰਨਾ-੮੧੫)

ਜਿੱਥੇ ਅਸੀਂ ਮਾਇਕੀ ਵਿੱਦਿਆ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਪੜਾਈ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਅਸਲੀ ਅਤੇ ਸੱਚੇ 'ਜੀਵਨ ਮਨੋਰਥ' ਨੂੰ ਯਾਦ ਰਖਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਆਤਮਿਕ 'ਜੀਵਨ ਸੇਧ' ਲਈ ਉਦਮ੍ਭ ਭੀ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਅਕਲਿ ਏਹ ਨ ਆਖੀਐ ਅਕਲਿ ਗਵਾਈਐ ਬਾਦਿ ॥

ਅਕਲੀ ਸਾਹਿਬੁ ਸੇਵੀਐ ਅਕਲੀ ਪਾਈਐ ਮਾਨੁ ॥

ਅਕਲੀ ਪੜ੍ਹੀ ਕੈ ਬੁਝੀਐ ਅਕਲੀ ਕੀਚੇ ਦਾਨੁ ॥

ਨਾਨਕੁ ਆਖੈ ਰਾਹੁ ਏਹੁ ਹੋਰਿ ਗਲਾਂ ਸੈਤਾਨੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੨੪੫)

ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਗਤੀਆਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਦਿਮਾਗੀ 'ਅਕਲ' ਰੱਬ ਨੇ ਬਖਸ਼ੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਰੇ-ਪੁਰੇ ਮਾਇਕੀ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਪੜਾਈਆਂ ਅਤੇ ਛਿਲਾਸ਼ਗੀਆਂ ਦੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਜ਼ਾਇਆ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ, ਬਲਕਿ ਇਸੇ 'ਅਕਲ' ਨਾਲ ਆਪਣੇ 'ਸਾਹਿਬ' ਅਥਵਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ 'ਮਾਣ' ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਖਸ਼ੀ ਹੋਈ 'ਅਕਲ' ਨਾਲ 'ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ' ਨੂੰ ਬੁੱਝਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਅਥਵਾ 'ਨਾਮ' ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਤਨ-ਮਨ-ਧਨ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਕੇ, ਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਲ ਰੁਸ਼ਨਾਈ ਹੋਈ 'ਅਕਲ' ਅਥਵਾ 'ਬਿਬੇਕ ਬੁਧੀ' ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਆਤਮਿਕ

‘ਤੱਤ-ਗਿਆਨ’ ਦਾ ‘ਦਾਨ’ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਸਾਡ ਤੌਰ ਤੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ‘ਪਰਮਾਰਥ’ ਅਥਵਾ ‘ਆਤਮਿਕ ਪੰਧ’ ਦਾ ਇਹੋ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ‘ਸਾਧਨ’ ਹੈ।

‘ਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ ਅਥਵਾ ‘ਨਾਮ’ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਨਿਰੀਆਂ-ਪੁਰੀਆਂ ਪਦਾਰਥਿਕ, ਵਿਦਿਅਕ, ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਪੜ੍ਹਾਈਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਮਾਇਕੀ ‘ਸ਼ੈਤਾਨ’ ਹੀ ਹਨ, ਜੋ ਸਾਨੂੰ ‘ਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ ਮਨੋਰਥ’ ਤੋਂ ਦੁਰਾਡੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਦੂਜੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਦੋ ਪੱਖ ਹਨ —

1. — ‘ਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ’ ਨੂੰ ‘ਭੁਲਾ ਕੇ’ ਜਾਂ ਬੇ-ਪ੍ਰਵਾਹ ਅਥਵਾ ਮਨਮੁਖ ਹੋ ਕੇ —
ਨਿਰੇ-ਪੁਰੇ ਮਾਇਕੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਹੋਣਾ।

ਮਨਮੁਖ ਉਪਾ ਕਉਲ੍ਹ ਹੈ ਨਾ ਤਿਸੁ ਭਗਤਿ ਨ ਨਾਉ ॥

ਸਕਤੀ ਅੰਦਰਿ ਵਰਤਦਾ ਕੁੜ੍ਹ ਤਿਸ ਕਾ ਹੈ ਉਪਾਊ ॥ (ਪੰਨਾ-੫੧੧)

ਭਰਣ ਪੋਖਣ ਸੰਗਿ ਅਉਧ ਬਿਹਾਣੀ ॥

ਜੇ ਜਗਦੀਸ ਕੀ ਗਤਿ ਨਹੀ ਜਾਣੀ ॥ (ਪੰਨਾ-੨੪੩-੪੪)

ਪਿਗੁ ਏਹ ਆਸਾ ਦੂਜੇ ਭਾਵ ਕੀ ਜੋ ਮੋਹਿ ਮਾਇਆ ਚਿਤੁ ਲਾਏ ॥

ਹਰਿ ਸੁਖ ਪਲਹਿ ਤਿਆਗਿਆ ਨਾਮੁ ਵਿਸਾਰਿ ਦੁਖੁ ਪਾਏ ॥

ਮਨਮੁਖ ਅਗਿਆਨੀ ਅੰਧੁਲੇ

ਜਨਮਿ ਮਰਹਿ ਫਿਰਿ ਆਵੈ ਜਾਏ ॥ (ਪੰਨਾ-੮੫੦-੫੧)

ਇਸੁ ਜਗ ਮਹਿ ਮੋਹੁ ਹੈ ਪਾਸਾਰਾ ॥

ਮਨਮੁਖੁ ਅਗਿਆਨੀ ਅੰਧੁ ਅੰਧਾਰਾ ॥

ਧੰਧੇ ਧਾਵਤੁ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ

ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਦੁਖੁ ਪਾਇਆ ॥ (ਪੰਨਾ-੯੦੬੭)

ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਬਹੁ ਚਿਤਵਦੇ ਬਹੁ ਆਸਾ ਲੋਭੁ ਵਿਕਾਰ ॥

ਮਨਮੁਖਿ ਅਸਬਿਤੁ ਨਾ ਥੀਐ

ਮਰਿ ਬਿਨਸਿ ਜਾਇ ਖਿਨ ਵਾਰ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੪੧੭)

2. — ਮਾਇਕੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਤੇ ਥੇਜ ਕਰਨੀ।

ਨਾਮਾ ਕਹੈ ਤਿਲੋਚਨਾ ਮੁਖ ਤੇ ਰਾਮੁ ਸੰਮਾਲਿ ॥

ਹਾਬ ਪਾਊ ਕਰਿ ਕਾਮੁ ਸਭੁ ਚੀਤੁ ਨਿਰੰਜਨ ਨਾਲਿ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੩੨੫-੨੯)

ਮੁਖ ਕੀ ਬਾਤ ਸਗਲ ਸਿਉ ਕਰਤਾ ॥

ਜੀਅ ਸੰਗਿ ਪੜ੍ਹ ਅਪੁਨਾ ਧਰਤਾ ॥ (ਪੰਨਾ-੩੮)

ਕਬ ਕੋ ਭਾਲੈ ਘੁੰਘਰੂ ਤਾਲਾ ਕਬ ਕੋ ਬਜਾਵੈ ਰਬਾਬੁ ॥
ਆਵਤ ਜਾਤ ਬਾਰ ਖਿਨੁ ਲਾਗੈ
ਹਉ ਤਬ ਲਗੁ ਸਮਾਰਉ ਨਾਮੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੩੯੮)

ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਬਸਹਿ ਸੁਖ ਮੰਦਰਿ ॥
ਤਿਸਹਿ ਧਿਆਇ ਸਦਾ ਮਨ ਅੰਦਰਿ ॥
ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਗਿਰੁ ਸੰਗਿ ਸੁਖ ਬਸਨਾ ॥
ਆਠ ਪਹਰ ਸਿਮਰਹੁ ਤਿਸੁ ਰਸਨਾ ॥
ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਰੰਗ ਰਸ ਭੋਗ ॥
ਨਾਨਕ ਸਦਾ ਧਿਆਈਐ ਧਿਆਵਨ ਜੋਗ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੯੯)

ਪਹਿਲੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਅਸੀਂ 'ਮਨਮੁਖ' ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ
ਹੋ ਕੇ ਦੁਖ-ਸੁਖ ਭੋਗਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਆਵਾਗਵਨ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਸਾਡੇ 'ਹਾਵੇ' ਕਦੇ ਨਹੀਂ
ਮੁਕਦੇ।

ਤੁਧੁ ਭੁਲੇ ਸਿ ਜਾਮਿ ਜਾਮਿ ਮਰਦੇ
ਤਿਨ ਕਦੇ ਨ ਚੁਕਨਿ ਹਾਵੇ ॥
ਜਾਮਿ ਜਾਮਿ ਮਰੈ ਮਰੈ ਫਿਰ ਜੰਮੈ ॥
ਬਹੁਤੁ ਸਜਾਇ ਪਇਆ ਦੇਸਿ ਲੰਮੈ ॥
ਜਿਨਿ ਕੀਤਾ ਤਿਸੈ ਨ ਜਾਣੀ ਅੰਧਾ
ਤਾ ਦੁਖੁ ਸਹੈ ਪਰਾਣੀਆ ॥

(ਪੰਨਾ-੮੯੧)

(ਪੰਨਾ-੧੦੨੦)

ਦੂਜੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ 'ਜੀਵ' ਆਪਣੇ ਕਰਤੇ ਦੀਆਂ ਬਖਸ਼ੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਮਾਇਕੀ
ਦਾਤਾਂ ਮਾਣਦਾ ਹੋਇਆ ਭੀ, ਇਸ ਵਿਚ ਗ੍ਰਹਣ ਅਥਵਾ ਖੱਚਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ
'ਦਾਤੇ' ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਭੀ ਯਾਦ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਗੁਰਮੁਖ : —

'ਇਹ ਲੋਕ ਸੁਖੀਏ ਪਰਲੋਕ ਸੁਹੇਲੇ ॥
ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭਿ ਆਪਹਿ ਮੇਲੇ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੯੨-੯੩)

ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।
ਗੁਰਮੁਖਾ ਕੇ ਮੁਖ ਉਜਲੇ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਬੀਚਾਰਿ ॥
ਹਲਤਿ ਪਲਤਿ ਸੁਖੁ ਪਾਇਦੇ ਜਪਿ ਜਪਿ ਰਿਦੇ ਮੁਗਾਰਿ ॥

(ਪੰਨਾ-੩੦)

ਹਲਤੁ ਪਲਤੁ ਦੁਇ ਲੇਹੁ ਸਵਾਰਿ ॥
ਰਾਮੁ ਨਾਮੁ ਅੰਤਰਿ ਉਰਿ ਧਾਰਿ ॥
ਹਲਤਿ ਪਲਤਿ ਮੁਖੁ ਉਜਲਾ ਨਹ ਪੋਰੈ ਤਿਸੁ ਮਾਇ ॥
ਹਲਤਿ ਪਲਤਿ ਰਾਮ ਨਾਮਿ ਸੁਹੇਲੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਕਰਣੀ ਸਾਰੀ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੯੩)

(ਪੰਨਾ-੩੦੦)

(ਪੰਨਾ-੪੪੩)

ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰਿ ਭੇਟਿਐ ਪੂਰੀ ਹੋਵੈ ਜੁਗਤਿ॥
ਹਸੰਦਿਆ ਖੇਲੰਦਿਆ ਪੈਨੰਦਿਆ ਖਾਵੰਦਿਆ ਵਿਚੇ ਹੋਵੈ ਮੁਕਤਿ॥

(ਪੰਨਾ-੫੨੨)

ਰਾਮ ਕੇ ਗੁਨ ਗਾਉਂ ॥
ਹਲਡੁ ਪਲਡੁ ਹੋਹਿ ਦੋਵੈ ਸੁਹੇਲੇ ਅਚਰਜ ਪੁਰਖ ਧਿਆਉ ॥

(ਪੰਨਾ-੮੯੫)

ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨੁਕਤਾ 'ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਤੀ' ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨਾ
ਅਥਵਾ 'ਸਿਮਰਨ' ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਜੇ ਅਸੀਂ 'ਦਾਤੇ' ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਉਸਦੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਣਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ —

1. ਇੱਕ ਪਾਸੇ 'ਮਾਇਕੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸੁਖ' ਅਤੇ

2. ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ 'ਤੱਤ-ਗਿਆਨ' ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਥਵਾ 'ਨਾਮ' ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹਾਂ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਦੌਹਾਂ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ 'ਲੱਭੁ' ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਜੇ 'ਦਾਤੇ' ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ 'ਮਾਇਆ' ਦੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਭੋਗਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਹੋ ਮਾਇਆ
'ਨਾਗਣੀ' ਬਣ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਖਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਜੀਵਨ ਦੁਖਦਾਈ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਮਾਇਆ ਹੋਈ ਨਾਗਨੀ ਜਗਤਿ ਰਹੀ ਲਪਟਾਇ ॥

ਇਸ ਕੀ ਸੇਵਾ ਜੋ ਕਰੇ ਤਿਸ ਹੀ ਕਉ ਫਿਰਿ ਖਾਇ ॥

(ਪੰਨਾ-੫੧੦)

ਮਾਇਆ ਮਮਤਾ ਮੇਹਣੀ ਜਿਨਿ ਵਿਣੁ ਦੰਤਾ ਜਗੁ ਖਾਇਆ ॥

ਮਨਸੁਖ ਖਾਧੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਉਬਰੇ ਜਿਨੀ ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਚਿਤੁ ਲਾਇਆ ॥

(ਪੰਨਾ-੮੪੩)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਕੇਂਦਰ ਅਥਵਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ 'ਭੁੱਲਣਾ' ਅਥਵਾ 'ਬੇਮੁਖ ਹੋਣਾ'
ਹੀ ਸਾਡੀ ਮੁੱਢਲੀ ਅਤੇ ਦੀਰਘ ਭੁੱਲ ਜਾਂ —

'ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵਾ' ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਪਰਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਥੇ ਹੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਬਤੀਤ
ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਪਰਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸੁਖ ਅਗਾਮ ਲਈ —

ਘਰ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਾਂ

ਬੱਚੇ ਪਾਲਦੇ ਹਾਂ

ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜਾਉਂਦੇ ਹਾਂ

ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ-ਯੰਧਿਆਂ ਤੇ ਲਾਉਂਦੇ ਹਾਂ

ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ

ਦੋਸਤ-ਮਿੱਤਰ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਾਂ

ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀਆਂ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ
 ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿਚ ਵਰਤਦੇ ਹਾਂ
 ਉਥੋਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਬੋਲਦੇ ਹਾਂ
 ਉਥੋਂ ਦੀ ਸੱਭਿਆਤਾ ਸਿਖਦੇ ਹਾਂ
 ਉਥੋਂ ਹੀ ਦਿਲ ਲਾ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ
 ਉਥੋਂ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰੀ (citizen) ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ।

ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਪੁਰਾਣੀ ‘ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ’ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਤਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛਡਦੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ‘ਨਿੱਜੀ ਦੇਸ਼’ ਅਤੇ ‘ਕੌਮ’ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛੁਲਦੇ। ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਅਸਲੀ ‘ਦੇਸ਼’ ਅਤੇ ‘ਕੌਮ’ ਦੀ ‘ਖਿੱਚ’ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ‘ਦੇਸ਼’ ਨੂੰ ਫੇਰੀਆਂ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ‘ਨਿਜ ਘਰ’ ਅਤੇ ਸੰਗੀਆਂ, ਸਾਬੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਮਿੱਠੀਆਂ ਅਤੇ ਨਿੱਘੀਆਂ, ਯਾਦਾਂ ਤਾਜ਼ਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਨ ਨੂੰ ਅਤਿ ਭੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਪਰ ਪਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸਾਡੀ ‘ਅੱਲਾਦਾ’, ਦੋ-ਤਿੰਨ ਪੀੜੀਆਂ ਪਿਛੋਂ, ਆਪਣੇ ਨਸਲੀ ‘ਨਿਜ ਦੇਸ਼’ ਤੋਂ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਨਵੇਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਪੱਕੇ ਵਾਸੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਰਸਮ-ਰਿਵਾਜ ਅਤੇ ਸਭਿਆਤਾ ਵਿਚ ਹੀ ‘ਰਚ-ਮਿਚ’ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ‘ਪਿਤਰੀ-ਦੇਸ਼’ ਜਾਂ ‘ਸਭਿਆਤਾ’ ਬਾਬਤ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਬਲਕਿ ਓਪਰੇ ਜਿਹੇ ਮਨ ਨਾਲ ਹੀ ਹਾਮੀ ਭਰਦੇ ਹਨ।

ਮਨੁ ਪਰਦੇਸੀ ਜੇ ਥੀਐ ਸਭੁ ਦੇਸੁ ਪਰਾਇਆ ॥ (ਪੰਨਾ-੨੬੨)

ਐਨ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਇਨਾਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ‘ਜੀਵ’ — ‘ਬ੍ਰਾਹਮ-ਮੰਡਲ’, ‘ਬੇਗਮਪੁਰਾ’ ਅਥਵਾ ‘ਸੱਚ-ਖੱਡ’ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਹਨ ਅਤੇ ‘ਮਾਇਕੀ-ਮੰਡਲ’ ਵਿਚ ਇਲਾਹੀ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਸੇ ਮਨੋਰਥ ਲਈ ਆਏ ਹਨ।

ਭਈ ਪਰਾਪਤਿ ਮਾਨੁਖ ਦੇਹੁਰੀਆ ॥
 ਗੋਬਿੰਦ ਮਿਲਣ ਕੀ ਇਹ ਤੇਰੀ ਬਰੀਆ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੨)

ਕਰਉ ਬੇਨੰਤੀ ਸੁਣਹੁ ਮੇਰੇ ਮੀਤਾ ਸੰਤ ਟਹਲ ਕੀ ਬੇਲਾ ॥
 ਈਹਾ ਖਾਣਿ ਚਲਹੁ ਹਰਿ ਲਾਹਾ ਆਗੇ ਬਸਨੁ ਸੁਹੇਲਾ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੩)

ਪ੍ਰਾਣੀ ਤੂੰ ਆਇਆ ਲਾਹਾ ਲੈਣਿ ॥
 ਲਗਾ ਕਿਤੁ ਕੁਫਕੜੇ ਸਭ ਮੁਕਦੀ ਚਲੀ ਰੈਣਿ ॥ (ਪੰਨਾ-੪੩)

ਭਜਹੁ ਗੁਬਿੰਦ ਭੁਲਿ ਮਤ ਜਾਹੁ ॥
ਮਾਨਸ ਜਨਮ ਕਾ ਏਹੀ ਲਾਹੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੧੫੯)

ਆਇਓ ਸੁਨਨ ਪੜਨ ਕਉ ਬਾਣੀ ॥

ਨਾਮੁ ਵਿਸਾਰਿ ਲਗਹਿ ਅਨ ਲਾਲਚਿ ਬਿਰਥਾ ਜਨਮੁ ਪਰਾਣੀ ॥ (ਪੰ.-੧੨੧੯)

‘ਬ੍ਰਹਮ-ਮੰਡਲ’ ਹੀ ਸਾਰਿਆਂ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਅਸਲੀ, ਸੱਚਾ, ‘ਨਿੱਜੀ’ ਦੇਸ਼ ਹੈ, ਅਤੇ
ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ‘ਪਰਦੇਸ’ ਹੈ।

ਇਸ ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਕਈਆਂ ਜਨਮਾਂ ਤੋਂ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸਹਜੇ-ਸਹਜੇ
ਸਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਅਸਲੀ ‘ਨਿੱਜ ਦੇਸ਼’ ਅਥਵਾ ‘ਬ੍ਰਹਮ-ਮੰਡਲ’ ਉੱਕਾ ਹੀ ‘ਭੁੱਲ’ ਗਿਆ ਹੈ।
‘ਭੁੜੇ ਸੰਸਾਰ’ ਰੂਪੀ ‘ਪਰਦੇਸ’ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ‘ਨਿੱਜੀ ਦੇਸ਼’ ਸਮਝ ਕੇ, ਇਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ‘ਖੱਚਤ’,
‘ਗ੍ਰਾਸਤ’ ਅਥਵਾ ‘ਗਵਾਚੇ’ ਹੋਏ ਹਨ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਇਸ ਅਧੋਗਤੀ ਬਾਬਤ ਇਉਂ ਤਾਜ਼ਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ :—

ਜੋ ਘਰਿ ਛਡਿ ਗਵਾਵਣਾ ਸੋ ਲਗਾ ਮਨ ਮਾਹਿ ॥

ਜਿਥੈ ਜਾਇ ਤੁਧੁ ਵਰਤਣਾ ਤਿਸ ਕੀ ਚਿੰਤਾ ਨਾਹਿ ॥

(ਪੰਨਾ-੪੩)

ਲਾਜ ਨ ਮਰਹੁ ਕਹਹੁ ਘਰੁ ਮੇਰਾ ॥

ਅੰਤ ਕੀ ਬਾਰ ਨਹੀਂ ਕਛੁ ਤੇਰਾ ॥

(ਪੰਨਾ-੩੨੫)

ਰਤਨ ਜਵੇਹਰ ਬਨਜਨਿ ਆਇਓ ਕਾਲਰੁ ਲਾਦਿ ਚਲਾਇਓ॥

ਜਿਹ ਘਰ ਮਹਿ ਤੁਧੁ ਰਹਨਾ ਬਸਨਾ ਸੋ ਘਰੁ ਚੀਤਿ ਨ ਆਇਓ॥

(ਪੰਨਾ-੧੦੧੨)

ਮਨਮੁਖ ਹਉਮੇ ਮਾਇਆ ਸੂਤੇ ॥

ਅਪਣਾ ਘਰੁ ਨ ਸਮਾਲਹਿ ਅੰਤਿ ਵਿਗੂਤੇ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੦੪੯)

ਕਈ ਜਨਮਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ‘ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ’ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਅਤੇ ਗਲਤਾਨ ਹੁੰਦਿਆਂ
ਹੋਇਆਂ ਇਹ ‘ਝੁਠਾ ਸੰਸਾਰ’ ਹੀ ਆਪਣਾ ‘ਨਿਜ ਘਰ’ ਪ੍ਰਤੀਤ ਅਤੇ ਦਿੜ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਹੈ।

ਜਗ ਝੁਠੈ ਕਉ ਸਾਚੁ ਜਾਨਿ ਕੈ ਤਾ ਸਿਉ ਰੁਚ ਉਪਜਾਈ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੧੮)

ਸਤਿ ਹੋਤਾ ਅਸਤਿ ਕਰਿ ਮਾਨਿਆ ਜੋ ਬਿਨਸਤ ਸੋ ਨਿਹਚਲੁ ਜਾਨਬਾ॥

ਪਰ ਕੀ ਕਉ ਅਪਨੀ ਕਰਿ ਪਕਗੀ ਐਸੇ ਭੁਲ ਭੁਲਾਨਬ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੦੦੧)

ਆਦਿ ਤੋਂ ਹੀ ਗੁਰੂਆਂ, ਅਵਤਾਰਾਂ, ਸੰਤਾਂ, ਭਗਤਾਂ ਅਤੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ, ਨੇ ਆਪਣੇ
ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਣ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ
ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਦੀਸਣਹਾਰ ਮਾਇਕੀ ਸੰਸਾਰ ‘ਝੁਠਾ’ ਹੈ ਅਤੇ ਜੀਵ ਲਈ ‘ਪਰਦੇਸ’ ਹੈ ਅਤੇ

‘ਬਹੁਮ ਮੰਡਲ’ ਹੀ ਜੀਵ ਦਾ ਅਸਲੀ, ਸੱਚਾ ‘ਨਿਜ-ਦੇਸ਼’ ਹੈ, ਜਿਸ ਲਈ ਜੀਵ ਨੂੰ ਪੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਆਏ ਹਨ।

ਭਡਾ ਡੇਰਾ ਇਹੁ ਨਹੀ ਜਹ ਡੇਰਾ ਤਹ ਜਾਨੁ॥

(ਪੰਨਾ-੨੫੬)

ਭਭਾ ਭਰਮੁ ਮਿਟਾਵਹੁ ਅਪਨਾ ॥

ਇਆ ਸੰਸਾਰੁ ਸਗਲ ਹੈ ਸੁਪਨਾ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੫੮)

ਮਾਇਆ ਕੇ ਮਾਤੇ ਤੇ ਉਠਿ ਚਲਨਾ ॥

ਰਾਚਿ ਰਹਿਓ ਤੂ ਸੰਗਿ ਸੁਪਨਾ ॥

(ਪੰਨਾ-੮੮੯)

ਪਰ ਇਤਨੇ — ਧਰਮਾਂ, ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ, ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਧਾਰਮਿਕ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ, ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ‘ਤਾੜਨਾਂ’ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ‘ਜੀਵ’ ਨੂੰ ਅਜੇ ਤਾਂਈ ‘ਬਹੁਮ ਮੰਡਲ’ ਦੀ ਹੋਂਦ ਅਤੇ ਸਚਾਈ ਦੀ ਬਾਬਤ ਨਿਸ਼ਚਾ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ‘ਪਰਦੇਸ਼’ ਰੂਪੀ ਕੁਠੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਹੀ, ‘ਨਿੱਜ ਦੇਸ਼’ ਤੇ ਸੱਚਾ ਸਮਝੀ ਬੈਠੇ ਹਾਂ।

ਕੋਠੇ ਮੰਡਪ ਮਾੜੀਆ ਲਗਿ ਪਏ ਗਾਵਾਰੀ ॥

ਜਿਨਿ ਕੀਏ ਤਿਸਹਿ ਨ ਜਾਣਨੀ ਮਨਮੁਖਿ ਗੁਬਾਰੀ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੮੮)

ਇਹੁ ਸੰਸਾਰੁ ਸਗਲ ਹੈ ਸੁਪਨੋ ਦੇਖਿ ਕਹਾ ਲੋਭਾਵੈ ॥

ਜੋ ਉਪਜੈ ਸੋ ਸਗਲ ਬਿਨਾਸੈ ਰਹਨੁ ਨ ਕੋਊ ਪਾਵੈ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੨੩੧)

ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੁਣ, ਪੜ੍ਹ, ਗਾ ਕੇ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਭੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਉਤੇ ਸਾਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਾ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਉਂਝ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਧਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਅਤੇ ਠੇਕੇਦਾਰ ਬਣਕੇ ‘ਭਲੇ-ਭਲੇਰੇ’ ਬਣੇ ਫਿਰਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਸਾਡਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਸਚਾਈ ਉਤੇ ਓਪਰਾ ਜਿਹਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਗੰਢਣੁ ਗੰਢੀਐ ਲਿਖਿ ਪੜਿ ਬੁਝਹਿ ਭਾਰੁ ॥

ਤਿਸਨਾ ਅਹਿਨਿਸਿ ਅਗਲੀ ਹਉਮੈ ਰੋਗ ਵਿਕਾਰੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੦)

ਤਿਹੁ ਗੁਣਾ ਵਿਚਿ ਸਹਜੁ ਨ ਪਾਇਐ ਤ੍ਰੈ ਗੁਣ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਇ॥

ਪੜੀਐ ਗੁਣੀਐ ਕਿਆ ਕਬੀਐ ਜਾ ਮੁੰਢਹੁ ਘੁਥਾ ਜਾਇ ॥

(ਪੰਨਾ-੬੮)

ਪੜਹਿ ਗੁਣਹਿ ਤੂੰ ਬਹੁਤੁ ਪੁਕਾਰਹਿ ਵਿਣੁ ਬੂਝੇ ਤੂੰ ਛੂਬਿ ਮੁਆ॥

(ਪੰਨਾ-੪੩੫)

ਸੁਣਿ ਸਾਸਤ੍ਰ ਤੂੰ ਨ ਬੁਝਹੀ ਤਾ ਫਿਰਹਿ ਬਾਰੋ ਬਾਰ ॥

(ਪੰਨਾ-੪੪੨)

ਉਪਦੇਸੁ ਕਰੇ ਕਰਿ ਲੋਕ ਦਿੜਾਵੈ ॥

ਅਪਨਾ ਕਹਿਆ ਆਪਿ ਨ ਕਮਾਵੈ ॥

(ਪੰਨਾ-੮੮੭)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਝੂਠੀ ਦੁਨੀਆਂ' ਅਥਵਾ 'ਪਰਦੇਸ਼' ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣਾ 'ਨਿੱਜ-ਦੇਸ਼' 'ਸਮਝਣਾ' ਅਤੇ ਇਸੇ ਵਿਚ 'ਗ੍ਰਾਮ ਹੋਣਾ' ਹੀ ਸਾਡਾ ਵੱਡਾ ਮਾਨਸਿਕ —

'ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵਾ' ਹੈ।

'ਬ੍ਰਾਹਮ-ਮੰਡਲ' ਅਥਵਾ ਆਤਮਿਕ 'ਬੇਗਮਪੁਰਾ', 'ਅਬਿਚਲ ਨਗਰ', 'ਨਿਜ-ਘਰ' ਨੂੰ 'ਭੁਲਣਾ', ਅਥਵਾ ਉਸ ਵਲੋਂ 'ਬੇਪ੍ਰਵਾਹ' ਹੋਣਾ ਹੀ ਸਾਡਾ ਵੱਡਾ ਮਾਨਸਿਕ —

ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵਾ ਹੈ।

ਚੌਰਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਅਨਜਾਣੇ ਅਤੇ ਅਡੋਲ ਹੀ ਆਪਣੇ 'ਕਰਤੇ' — ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ 'ਹੁਕਮ' ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਕੇ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ 'ਨਾਲ ਲਿਖੇ' ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਮ-ਕਿਆ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਰੱਬੀ ਹੁਕਮ ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ 'ਸੁਰ' ਕੀਤੇ ਸਾਰੇ ਕਰਮ ਸਹਜ-ਸੁਭਾਇ, ਭੋਲੇ-ਭਾਇ ਅਤੇ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਹੀ 'ਸੇਵਾ', 'ਪਰਉਪਕਾਰ', 'ਨੇਕੀਆਂ', 'ਪੁੰਨ' ਅਤੇ ਭਲੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ ਦੀ 'ਮੈਂ-ਮੇਰੀ' ਵਾਲੀ ਸਿਆਲ੍ਪ ਅਤੇ 'ਹਉਂਧਾਰੀ' ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ — ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਓਹ 'ਕਰਮ-ਬੱਧ' ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਜਮਾਂ ਦੇ ਚੀਰੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ।

ਇਸ ਦੇ ਐਨ ਉਲਟ, ਸਮੂਹ ਜੂਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰਤਾਜ਼ 'ਇਨਸਾਨ' ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਅਤਿਅੰਤ ਤੀਖਣ ਬੁੱਧੀ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਬਖਸ਼ੀਆਂ ਹਨ।

ਪਰ ਇਨਸਾਨ ਆਪਣੀ ਤੀਬਰ 'ਮੈਂ-ਮੇਰੀ' ਵਾਲੀ ਸੁਖਮ 'ਹਉਮੈ' ਦੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਵਿਚ ਆਪਣੀ 'ਆਜ਼ਾਦੀ' ਅਤੇ 'ਤੀਖਣ ਬੁੱਧੀ' ਨੂੰ ਕਰਤੇ 'ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਦੇ ਉਲਟ ਵਰਤਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨਸਾਨ 'ਰੱਬੀ ਹੁਕਮ' ਤੋਂ 'ਬੇ-ਸੁਰਾ' ਹੋ ਕੇ ਹਉਮੈ ਦੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਅੰਧ ਗੁਬਾਰ ਵਿਚ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਭੁਗਤਦਾ ਹੈ।

ਮਨਮੁਖ ਕਰਮ ਕਮਾਵਣੇ ਦਰਗਹ ਮਿਲੈ ਸਜਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-੩੩)

ਮਨਮੁਖ ਕਰਮ ਕਮਾਵਣੇ ਹਉਮੈ ਜਲੈ ਜਲਾਇ ॥
ਜੰਮਣੁ ਮਰਣੁ ਨ ਚੁਕਈ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਆਵੈ ਜਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-੬੮)

ਮਨਮੁਖ ਕਰਮ ਕਰੇ ਬਹੁਤੁ ਅਭਿਮਾਨਾ ॥
ਬਗ ਜਿਉ ਲਾਇ ਬਹੈ ਨਿਤ ਧਿਆਨਾ ॥
ਜਾਮਿ ਪਕੜਿਆ ਤਬ ਹੀ ਪਛੁਤਾਨਾ ॥ (ਪੰਨਾ-੨੩੦)

ਜਬ ਇਹ ਜਾਨੈ ਮੈ ਕਿਛੁ ਕਰਤਾ ॥
ਤਬ ਲਗੁ ਗਰਭ ਜੋਨਿ ਮਹਿ ਫਿਰਤਾ ॥ (ਪੰਨਾ-੨੨੮)

ਕਰਮ ਧਰਮ ਸਭਿ ਬੰਧਨਾ ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਸਨਬੰਧੁ ॥

ਮਮਤਾ ਮੇਹੁ ਸੁ ਬੰਧਨਾ ਪੁਤ੍ਰ ਕਲਤ੍ਰ ਸੁ ਧੰਧੁ ॥

ਜਹ ਦੇਖਾ ਤਹ ਜੇਵਰੀ ਮਾਇਆ ਕਾ ਸਨਬੰਧੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੫੫੧)

ਮਨਮੁਖਿ ਕਰਮ ਕਮਾਵਣੇ ਹਉਮੈ ਅੰਧੁ ਗੁਬਾਰੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੬੪੯)

ਜਦ ਇਨਸਾਨ 'ਸਤਸੰਗਿ' ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਕੋਈ ਚੰਗੇਰੇ, ਉਚੇਰੇ, ਦੈਵੀ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ,
ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨੇਕੀ, ਪਰਉਪਕਾਰ, ਸੇਵਾ, ਦਾਨ, ਪੁੰਨ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪਰ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ ਵਿਚ ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਾਂ ਤੋਂ 'ਹਉਮੈ' ਦੀ ਅਗਿਆਨਤਾ
ਦਾ 'ਭਰਮ' ਦ੍ਰਿੜ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਦਾਨ, ਪੁੰਨ, ਸੇਵਾ, ਨੇਕੀਆਂ,
ਪਰਉਪਕਾਰ ਆਦਿ ਭੀ 'ਹਉਮੈ' ਦੇ 'ਗੁੜੇ ਰੰਗ' ਵਿਚ 'ਰੰਗੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ' ।

ਕੋਟਿ ਕਰਮ ਕਰੇ ਹਉ ਧਾਰੇ ॥

ਸਮੁ ਪਾਵੈ ਸਗਲੇ ਬਿਰਥਾਰੇ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੨੮)

ਹਉ ਵਿਚਿ ਸਚਿਆਰੁ ਕੁੜਿਆਰੁ ॥

ਹਉ ਵਿਚਿ ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਵੀਚਾਰੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੪੬੬)

ਮਨਮੁਖ ਸੇਵਾ ਜੋ ਕਰੇ ਦੂਜੇ ਭਾਇ ਚਿਤੁ ਲਾਇ ॥

ਪੁਤ੍ਰ ਕਲਤ੍ਰ ਕੁਟੰਬੁ ਹੈ ਮਾਇਆ ਮੇਹੁ ਵਧਾਇ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੪੨੨)

ਤੀਰਥ ਬਰਤ ਅਗੁ ਦਾਨ ਕਰਿ ਮਨ ਮੈ ਧਰੈ ਗੁਮਾਨੁ ॥

ਨਾਨਕ ਨਿਹਫਲ ਜਾਤ ਤਿਹ ਜਿਉ ਕੁੰਚਰ ਇਸਨਾਨੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੪੨੮)

ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ 'ਹਉ'-ਧਾਰੀ' ਸੁਭ ਕਰਮਾਂ ਦਾ 'ਫਲ' ਸਾਨੂੰ ਇਥੇ ਹੀ 'ਵਾਹ-ਵਾਹ' ਦੇ 'ਕੁਪ'
ਵਿਚ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਜੋ ਬਕਾਇਆ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਜਮਾਂ ਦੇ ਚੀਰੇ ਜਾਂ ਲੇਖੇ ਵਿਚ ਆ
ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕਰਮ ਧਰਮ ਪਾਖੰਡ ਜੋ ਦੀਸਹਿ

ਤਿਨ ਜਮੁ ਜਾਗਾਤੀ ਲੁਟੈ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੮੨)

ਮਨਮੁਖ ਚੰਚਲ ਮਤਿ ਹੈ ਅੰਤਰਿ ਬਹੁਤੁ ਚਤੁਰਾਈ ॥

ਕੀਤਾ ਕਰਤਿਆ ਬਿਰਥਾ ਗਇਆ ਇਕੁ ਤਿਲੁ ਬਾਇ ਨ ਪਾਈ॥

ਪੁੰਨ ਦਾਨੁ ਜੋ ਬੀਜਦੇ ਸਭ ਧਰਮ ਰਾਇ ਕੈ ਜਾਈ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੪੧੪)

ਬੈਕ ਦੇ ਖਾਤੇ ਵਾਂਗ — ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਗੁਣ-ਅਉਗਣ ਜੀਵ ਦੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਦੇ
'ਖਾਤੇ' ਵਿਚ ਨਾਲੋ-ਨਾਲ ਦਰਜ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ 'ਖਾਤਾ' ਸਾਡੇ ਮਾਇਕੀ
ਮੰਡਲ ਤਾਂਈ ਹੀ ਸੀਮਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਗਾਂਹ ਆਤਮਿਕ 'ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਮੰਡਲ' ਵਿਚ

ਇਹਨਾਂ 'ਹਉਂਧਾਰੀ' ਨੇਕੀਆਂ ਅਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਹਾਈ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਜੇਤੇ ਜਤਨ ਕਰਤ ਤੇ ਛੂਬੇ ਭਵ ਸਾਗਰੁ ਨਹੀਂ ਤਾਰਿਓ ਰੇ ॥

ਕਰਮ ਧਰਮ ਕਰਤੇ ਬਹੁ ਸੰਜਮ

ਅਹੰਬੁਧਿ ਮਨੁ ਜਾਰਿਓ ਰੇ ॥

(ਪੰਨਾ-੩੩੫)

ਜਪੁ ਤਪੁ ਸੰਜਮੁ ਸਾਧੀਐ ਤੀਰਥਿ ਕੀਚੈ ਵਾਸੁ ॥

ਪ੍ਰੰਨ ਦਾਨ ਚੰਗਿਆਈਆ ਬਿਨੁ ਸਾਚੇ ਕਿਆ ਤਾਸੁ ॥

(ਪੰਨਾ- ੫੯)

ਨਾਮ ਸੰਗਿ ਮਨਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨ ਲਾਵੈ ॥

ਕੋਟਿ ਕਰਮ ਕਰਤੇ ਨਰਕਿ ਜਾਵੈ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੪੦)

ਤੀਰਥ ਨਾਇ ਨ ਉਤਰਸਿ ਮੇਲੁ ॥ ਕਰਮ ਧਰਮ ਸਤਿ ਹਉਮੈ ਫੈਲੁ ॥

ਲੋਕ ਪਚਾਰੈ ਗਤਿ ਨਹੀਂ ਹੋਇ ॥

ਨਾਮ ਬਿਹੁਣੇ ਚਲਸਹਿ ਰੋਇ ॥

(ਪੰਨਾ-੮੯੦)

ਕਰਮ ਧਰਮ ਸੁਚਿ ਸੰਜਮੁ ਕਰਹਿ ਅੰਤਰਿ ਲੋਭੁ ਵਿਕਾਰ ॥

ਨਾਨਕ ਮਨਮੁਖਿ ਜਿ ਕਮਾਵੈ ਸੁ ਬਾਇ ਨ ਪਵੈ

ਦਰਗਹ ਹੋਇ ਪੁਆਰੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੪੨੩)

ਊਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ —

ਦਾਨ ਦੇਣਾ

ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ

ਸਕੂਲ-ਕਾਲਜ ਖੋਲਣੇ

ਯਤੀਮ ਖਾਨੇ ਖੋਲਣੇ

ਵਿਧਵਾ ਆਸ਼ਰਮ ਬਨਾਉਣੇ

ਦਾਨੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਬਨਾਉਣੀਆਂ (charitable trust)

ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕਾਲਜ ਖੋਲਣੇ

ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰਚਾਰ

ਧਾਰਮਿਕ ਲਿਖਤਾਂ

ਧਾਰਮਿਕ ਸਦਨ

ਸਟੱਡੀ ਸਰਕਲ

ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ

ਸੁਧਾਰ ਸੰਸਥਾਵਾਂ

ਆਦਿ, ਡ੍ਰੈਗੂਣੀ ਮਾਇਕੀ 'ਭਰਮ ਗੜ੍ਹ' ਦੇ 'ਅੰਧ ਗੁਬਾਰ' ਦੇ ਅੰਦਰ-ਅੰਦਰ, ਸਰੀਰਕ,

ਮਾਨਸਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਗਵਾਈ, ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਸੁਖ ਦੇ ਸਾਧਨ ਤਾਂ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ — ਪਰ ਆਤਮਿਕ ‘ਤੱਤ-ਗਿਆਨ’ ਜਾਂ ‘ਨਾਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ‘ਕਾਫੀ’ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਲਖ ਨੇਕੀਆ ਚੰਗਿਆਈਆ ਲਭੁ ਪੁੰਨਾ ਪਰਵਾਣੁ ॥

ਲਖ ਤਪ ਉਪਰਿ ਤੀਰਥਾਂ ਸਹਜ ਜੋਗ ਬੇਬਾਣੁ ॥

ਲਖ ਸੂਰਤਣ ਸੰਗਰਾਮ ਰਣ ਮਹਿ ਛੁਟਹਿ ਪਰਾਣੁ ॥

ਲਖ ਸੁਰਤੀ ਲਖ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਪੜੀਅਹਿ ਪਾਠ ਪੁਰਾਣੁ ॥

ਜਿਨਿ ਕਰਤੈ ਕਰਣਾ ਕੀਆ ਲਿਖਿਆ ਆਵਣ ਜਾਣੁ ॥

ਨਾਨਕ ਮਤੀ ਮਿਥਿਆ ਕਰਮੁ ਸਚਾ ਨੀਸਾਣੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੪੬੭)

ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹ ‘ਮਾਨਸਿਕ ਗੁਣ’ ਨਹੀਂ ਧਾਰਨੇ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਕਰਮ-ਕਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰਨੇ।

ਇਸ ਮਾਇਕੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ‘ਭਰਮ-ਗੜ੍ਹ’ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸਾਡੇ ‘ਮਾਨਸਿਕ ਜੀਵਨ’ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਅਤੇ ਸੁਖਦਾਈ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ‘ਮਾਨਸਿਕ ਗੁਣ’ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸਹਾਈ ਅਤੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹਨ।

ਗੁਣਾ ਕਾ ਹੋਵੈ ਵਾਸੁਲਾ ਕਢਿ ਵਾਸੁ ਲਈਜੈ ॥

ਜੇ ਗੁਣ ਹੋਵਨਿ ਸਾਜਨਾ ਮਿਲਿ ਸਾਝ ਕਰੀਜੈ ॥

ਸਾਝ ਕਰੀਜੈ ਗੁਣਹ ਕੇਰੀ ਡੋਡਿ ਅਵਗਣ ਚਲੀਐ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੬੫-੬੬)

ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਕਾ ਕਰੇ ਸਰੀਰੁ ॥

ਸੌ ਗਿਰਹੀ ਰੰਗਾ ਕਾ ਨੀਰੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੯੫੨)

ਜਬ ਲਗੁ ਜੋਬਨਿ ਸਾਸੁ ਹੈ ਤਬ ਲਗੁ ਇਹੁ ਤਨੁ ਦੇਰ ॥

ਬਿਨੁ ਗੁਣ ਕਾਮਿ ਨ ਆਵਈ ਢਹਿ ਢੇਰੀ ਤਨੁ ਖੇਹ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੦)

ਬਿਨੁ ਗੁਣ ਕਾਮਿ ਨ ਆਵਈ ਮਾਇਆ ਫੀਕਾ ਸਾਦੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੬੧)

ਪਰ ਨਿਰੀਆਂ-ਪੁਰੀਆਂ ‘ਹਉ-ਧਾਰੀ’ ਨੇਕੀਆਂ ਅਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ‘ਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ ਅਥਵਾ ‘ਨਾਮ’ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ।

ਦੂਜੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ, ਇਹ ‘ਹਉ-ਧਾਰੀ’ ਕਰਮ-ਕਿਆ ਅਥਵਾ ਮਾਨਸਿਕ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਹੀ —

ਜੀਵਨ ਮਨੋਰਥ ਸਮਝਣਾ,

ਧਾਰਮਿਕ ‘ਟੀਸੀ’ ਸਮਝਣਾ,

ਮੁਕਤੀ ਦਾ 'ਸਾਧਨ' ਸਮਝਣਾ,
 ਆਤਮਿਕ 'ਤੱਤ-ਗਿਆਨ' ਦਾ ਜ਼ਰੀਆ ਸਮਝਣਾ,
 ਆਤਮਿਕ 'ਮੰਜ਼ਿਲ' ਸਮਝਣਾ,
 'ਨਾਮ' ਦਾ 'ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਸਮਝਣਾ,
 ਨਾਮ ਦੀ 'ਤੁਲਨਾ' ਦੇਣੀ,
 ਜੀਵ ਦੀ, ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ ਵਡਾ —
 ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖਾ ਹੈ।

ਕਾਹੂ ਲੈ ਪਾਹਨ ਪੂਜ ਧਰਯੋ ਸਿਰ ਕਾਹੂ ਲੈ ਲਿੰਗ ਗਰੇ ਲਟਕਾਇਓ ॥
 ਕਾਹੂ ਲਖਿਓ ਹਰਿ ਅਵਾਚੀ ਦਿਸਾ ਮਹਿ ਕਾਹੂ ਪਛਾਹ ਕੋ ਸਾਸੁ ਨਿਵਾਇਓ ॥
 ਕੋਊ ਬੁਤਾਨ ਕੋ ਪੂਜਤ ਹੈ ਪਸੁ ਕੋਊ ਮਿਤਾਨ ਕੋ ਪੂਜਨ ਧਾਇਓ ॥

ਕੁਰ ਕਿਆ ਉਰਝਿਓ ਸਭ ਹੀ ਜਗ

ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਾਨ ਕੋ ਭੇਦੁ ਨ ਪਾਇਓ ॥

(ੴ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸਵੱਖੇ ਪਾ : ੧੦)

(ਚਲਦਾ.....)

© ਸਭ ਹੱਕ ਰਾਖਵੇਂ ਹਨ ।

ਏਸੇ ਕਲਮ ਦੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰੁ ਦੀ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੇ 132 ਲੇਖ (13 ਕਿਤਾਬਾਂ) ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੇਖਾਂ ਦਾ ਹਿੰਦੀ ਤਰਜਮਾ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਪੰਜ ਲੇਖ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਹਨ।

ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਨਾਮ-ਅਭਿਆਸ ਕਮਾਈ ਦੇ ਅੱਠ ਦਿਨਾਂ ਜਪ-ਤਪ ਸਮਾਗਮ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਬ੍ਰਹਮ-ਬੁੰਗਾ, ਪਿੰਡ ਦੋਦੜਾ ਵਿਖੇ ਮਾਰਚ, ਸਤੰਬਰ ਅਤੇ ਦਸੰਬਰ (20-30) ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਜੂਨ ਵਿੱਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ, ਦੱਖਣੀ ਬਾਈਪਾਸ ਦੋਰਾਹਾ ਵਿਖੇ ਹਰ ਸਾਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ, ਦੱਖਣੀ ਬਾਈਪਾਸ ਦੋਰਾਹਾ ਵਿਖੇ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਸਮਾਗਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਅਨੁਸਾਰ 15-15 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅਰਸੇ ਬਾਅਦ, ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਸਮਾਗਮ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਫਤਾਵਾਰੀ ਸਮਾਗਮ ਵੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਸਥਾਨਕ ਸੰਗਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਪਿੰਡ ਦੋਦੜਾ, ਬੁਢਲਾਡਾ-ਸੁਨਾਮ, ਬਰਾਸਤਾ (ਵਾਈਆ) ਜਥੇਪਲ ਲਿੰਕ ਰੋਡ ਤੇ ਹੈ। ਚਾਹਵਾਨ ਸੱਜਣ ਇਹ ਲੇਖ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਤੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ : -

Website : www.brahmbungadodra.org

E-mail : info@brahmbungadodra.org

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ

ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ : ਦੋਦੜਾ

ਤਹਿਸੀਲ-ਬੁਢਲਾਡਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਾਨਸਾ (ਪੰਜਾਬ)

ਫੋਨ : 073074-55097, 01652-255097, 99149-55098

❖ ਸ਼ਾਖਾ ❖

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ (ਦੋਦੜਾ)

ਦੱਖਣੀ ਬਾਈ ਪਾਸ, ਦੋਰਾਹਾ

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਪੰਜਾਬ

ਫੋਨ : 073074-55098, 01628-258697, 099149-55098

❖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ❖

ਸੈਕ੍ਰੈਟਰੀ, ਬ੍ਰਹਮ-ਬੁੰਗਾ ਟ੍ਰਸਟ (ਰਜਿ.)

ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ : ਦੋਦੜਾ

ਤਹਿਸੀਲ-ਬੁਢਲਾਡਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਾਨਸਾ (ਪੰਜਾਬ)

ਫੋਨ : 73074-55096